

STRESZCZENIE

mgr Tadeusz Trębacz

“Wpływ skłonności do myślenia heurystycznego i błędów poznawczych na decyzje inwestycyjne przedsiębiorców i menedżerów”

Punktem wyjścia uczyniono paradygmat ograniczonej racjonalności, w którym decyzje inwestycyjne przedsiębiorstw – w szczególności w procesach budżetowania kapitałowego – kształtowane są przez skłonności do myślenia heurystycznego oraz wynikające z nich stronniczości poznawcze. Uzasadnienie podjęcia problematyki wynika z niedostatecznego rozpoznania mechanizmów behawioralnych w realnych praktykach oceny i prowadzenia projektów rzeczowych, mimo dojrzałego dorobku finansów behawioralnych w obszarze rynków kapitałowych. Zidentyfikowana luka dotyczy zwłaszcza sposobu, w jaki nadmierna pewność siebie, zakotwiczenie, optymizm planistyczny i skłonność do eskalacji zaangażowania modyfikują percepcję ryzyka, dyscyplinę budżetową oraz reguły przerywania projektów.

Celem monografii uczyniono rozpoznanie i pomiar skłonności heurystycznych decydentów, a następnie wyjaśnienie ich związków z decyzjami inwestycyjnymi na poziomie przedsiębiorstwa. Podstawę teoretyczną zbudowano poprzez integrację finansów behawioralnych, psychologii decyzji i teorii wyboru w niepewności. Przeprowadzono rekonstrukcję mechanizmów generowania sądów i wyborów w warunkach ograniczeń informacyjnych oraz czasowych, z naciskiem na: (a) procesy kotwiczenia i niewystarczającej korekty; (b) nadmierną pewność siebie skutkującą niedoszacowaniem wariancji rezultatów i nadmiernym ryzykiem; (c) optymizm planistyczny przekładający się na systematyczne błędy w budżetach; (d) eskalację zaangażowania w obecności kosztów utopionych. Ramy teoretyczne uzupełniono o koncepcję architektury decyzji, traktowaną jako zestaw narzędzi organizacyjnych ograniczających ekspozycję na stronniczości.

Część empiryczna obejmuje projekt mieszany. W etapie przygotowawczym zastosowano jakościowe wywiady i panele eksperckie w celu kalibracji narzędzi pomiaru. Następnie przeprowadzono badanie ilościowe wśród decydentów odpowiedzialnych za inwestycje rzeczowe, wykorzystując kwestionariusz zawierający skale skłonności heurystycznych, moduły testów refleksji poznawczej i biegłości liczbowej, a także miary preferencji ryzyka i praktyk budżetowania. Zastosowano modelowanie regresyjne oraz testy interakcji i mediacji; w wybranych analizach wykorzystano modelowanie równań strukturalnych. Etap domykający przyjął formę pogłębionych studiów przypadków rekonstruujących ścieżki decyzyjne w projektach o zróżnicowanym profilu ryzyka.

Uzyskane wyniki wskazują na istotne powiązania między profilami poznawczymi a decyzjami inwestycyjnymi. Odnotowano tendencję do wyboru bardziej ryzykownych konfiguracji w grupach z podwyższoną pewnością siebie oraz koncentrację błędów prognoz wokół wstępnych kotwic kosztowych i harmonogramowych, sprzyjającą przekroczeniom budżetów i terminów. Zidentyfikowano skłonność do utrzymywania projektów o pogarszających się perspektywach w obecności znaczących nakładów nieodwracalnych.

Jednocześnie wykazano, że formalizacja przeglądów założeń wejściowych, stosowanie progów stop-loss oraz systematyczna walidacja źródeł danych prowadzą do redukcji kosztów stronniczości. Efektywność doradztwa eksperckiego okazała się rosnać w sytuacjach niskiego doświadczenia decydentów i słabnąć wraz z jego wzrostem, co sugeruje konieczność warstwowania polityk doradczych.

Wkład monografii ma charakter teoretyczno-empiryczny. Po stronie teorii dostarczono spójnej konceptualizacji skłonności heurystycznych w kontekście budżetowania kapitałowego oraz modelu powiązań między profilami poznawczymi a wynikami decyzji. Po stronie empirii zaprezentowano wyniki badań terenowych nad decydentami projektów rzeczowych, ukazujące skalę i warunki ujawniania się stronniczości oraz skuteczność interwencji organizacyjnych. Przedstawione rezultaty tworzą podstawę dla dalszych badań confirmacyjnych, w tym replikacji na szerszych populacjach, analiz różnic sektorowych i testów porównawczych alternatywnych interwencji w architekturze decyzji.